

TEHLİKELİ FİKİRLER

Antikçağdan Sahte Habere
Batı'da Sansürün Kısa Tarihi

ERIC BERKOWITZ

Çeviren:
Duygu Akın

Jennifer'a

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	9
1 Tanrı'ya Yardım Babında: Antik Dünyada İfade Özgürlüğünün Engellenmesi.....	29
2 Ateş Kürü: Antikçağdan Gutenberg'e Sansür.....	73
3 On Altı ve On Yedinci Yüzyılda Matbaazedeler	106
4 On Sekizinci Yüzyılda Devrim, Denetim ve Fraklar.....	141
5 On Dokuzuncu Yüzyılda Sınıf Çatışması.....	190
6 İçsel Sıkıntılar: Yirminci Yüzyıl Başları	247
7 Modern Çağda Kalabalığa Bağırarak	306
Sonsöz.....	393
Teşekkür.....	399
Kaynakça	400
Dizin.....	427

GİRİŞ

Çin'in Kültür Devrimi (1966-76) olarak bilinen o hummalı yıllarında, Mao Zedong'un Kızıl Muhafızlar'ı ülkeyi boydan boya yağmalamış ve "Dört Eski"yi, yani eski fikirleri, eski kültürü, eski gelenekleri ve eski alışkanlıkları yok etmişti. Bu seferberliğin merkezinde, Konfüçyüs ve Tibet Budizmiyle bağlantılı milyonlarca kitabın, resmin ve nesnenin imhasıyla sonuçlanan, kadim dini yok etme arzusu vardı. Konfüçyüsçü metin ve heykeller yakılıp yıkılırken, bu antikçağ filozofunun izinden gidenler "gerici" addedilerek işkenceye tabi tutuldu. Budist keşişler kendi kitaplarını ayaklar altına almaya, kalanı tuvalet kâğıdı yapmaya zorlandı,* Tibet'in en kutsal tapınağı, domuzların beslenip kesildiği bir ağla dönüştürüldü. Seküler okullar ve üniversiteler kapatılarak bu kurumların muhafaza ettiği –sayıları yine milyonlara varan– kitaplar, "zehirli ot" addedilip imha edildi. Kızıl Muhafızlar evlere baskınlar yaptı, ("feodal" yadigâr sayılan) aile fotoğraflarını parçalayıp yerlerine Mao'nun resimlerini koydu ve yurttaşlar bu resimlerin önünde günah çıkarmaya zorlandı.**

Ne var ki Mao kendini Çin fikriyatının başı, ortası ve sonu kılabilmek uğruna Çin'in "çağdışı unsurlarını" saf dışı ederken dahi, bölgenin yedi büyük eyaletini birleştirip ileride Çin'e dönüşecek o

---

* Genel olarak bkz. Rebecca J. Knuth, "China's Destruction of the Libraries in Tibet", *Lost Libraries: The Destruction of Great Book Collections since Antiquity* içinde, haz. James Raven (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004), s. 247-60.

** Rebecca Knuth, *Libricide: The Regime-Sponsored Destruction of Books and Libraries in the Twentieth Century* (Westport: Praeger, 2008), s. 169, 183, 190.

merkezileştirilmiş krallığı kurmak için yine kitaplar yakıp şiddete başvurmuş olan “İlk İmparator” Çin Şi Huang’ı (MÖ 259-210) örnek aldığını açıkça ilan ediyordu. İlk imparator kayda değer başarılarına rağmen, en hafif deyişle, hazzedilmeyen biriydi. Halkın düşüncelerini kontrol edemediği sürece iktidarının tam anlamıyla emniyette olmayacağını biliyordu. İmparatorluk topraklarında gezerken, kendi rejiminin Konfüçyüsçü bilginler ve başka alimler tarafından eskinin altın çağıyla kıyaslanıp yetersiz bulunduğunu duydukça küplere bindi. Sonunda o geçmişi ateşe vermeye azmetti.

“Kitapların Yakılması ve Filozofların Gömülmesi” şeklinde anılan olaylar MÖ 213-212 arasında cereyan etti ve Konfüçyüsçü metinler ile Yüz Düşünce Okulu adıyla bilinen düşünce okullarından çıkanlar başta olmak üzere (pek çoğu ipek kumaş, bambu ve tahta tabletlere yazılı) sayısız şiir, tarih ve felsefe metni yok edildi. Kitap mülkiyeti büyük oranda yasaklandı. Çin Şi Huang yaktığı kitapların kopyalarını sakladı ama o metinleri en iyi bilenlerin canını bağışlamadı: Yüzlerce bilgin diri diri gömüldü. Bu noktadan sonra Çin Şi Huang rejimini geçmişten örnekler üzerinden eleştiren –hatta yasaklı kitaplardaki fikirleri tartışmaya kalkan– herkes, akrabalarıyla birlikte infaz edildi.

Araştırmacı yazar Lois Mai Chan’a göre tarih boyunca uygulanan siyasi sansürlerin çoğunda olduğu gibi Çin Şi Huang’ın kitap yakması da “en nihayetinde bilgiyi suçlu çıkarmaktan, kınamaktan çok, onun gücünü tanıma işlevi görmüştü”.* Çin Şi Huang için kendini emniyete almak, sadece devlet çarkları üstünde değil, yönetilenlerin zihinlerinde cirit atan fikirlerin de üstünde hâkimiyet kurmak demektir. Özellikle entelektüeller yasaklı kitaplarla güçlenip yetkinleşiyor, bu da İlk İmparator’un mutlak hâkimi-

---

* Lois Mai Chan, “The Burning of the Books in China, 213 BC”, *The Journal of Library History* 7 (1972), s. 107.

yetine meydan okuyan fitneci düşünceleri besliyordu.* Yazar Lu Sin'in çok sonraları ortaya koyduğu tespite göre:

Devlet adamı yazardan nefret eder çünkü yazar muhalif fikrin tohumunu eker. Devlet adamının hayali, insanları düşünmekten alıkoyabilmektir; işte bu yüzden sanatçıyı ve yazarı daima kendi düzenini bozmakla suçlar.**

Ne var ki Çin Şi Huang'ın paranoyası onu kısa sürede, kendini eleştirenlerle aynı sona sürükledi. Suikast girişimleri sıklaştınca, günlerini kucağında tuttuğu kılıcıyla dehlizlerde geçirmeye başladı ve ölümün önüne geçme düşüncesiyle yanıp tutuştu.*** Efsaneye göre kitapları yakmasından sadece üç yıl sonra, kendisine ölümsüzlük sağlayacağını düşündüğü iksiri içti ve öldü. Öbür dünyada kendisini korusun diye kilden yapılma kalabalık bir orduyla birlikte gömüldüyse de (adını Çin Şi Huang'dan alan) Çin hanedanlığı kaosa sürüklenip çökmekten kurtulamadı.

Mao, Çin Şi Huang'da kendine örnek alacak çok şey buldu ama ona göre İlk İmparator yeterince ileri gidememişti. Kültür Devrimi'nin başlamasından dokuz yıl önce, 1958'de, Mao bir konuşmasında şu sözlerle övündü:

[Çin Şi Huang] 460 bilgini diri diri gömdü – bizse 46.000 bilgini diri diri gömdük. Siz [entelektüeller] Çin Şi Huang'a benzediğimiz için bize sövüyorsunuz. Oysa

---

* Jing Liao, "A Historical Perspective: The Root Cause for the Underdevelopment of User Services in Chinese Academic Libraries", *The Journal of Academic Librarianship* 30 (2004), s. 112.

** Akt. Simon Leys, *Broken Images: Essays on Chinese Culture and Politics*, çev. Steve Cox (New York: St. Martins, 1979), s. 44.

*** Will Durant, *The Story of Civilization 1: Our Oriental Heritage* (New York: Simon and Schuster, 1942), s. 697.

yanılıyorsunuz. Biz Çin Şi Huang'ı yüz misli geride bıraktık.*

Mao 1976'da öldüğünde düşüncelerinin ışığı, gelecek nesilleri aydınlatacak deniyordu. Ne var ki mozolesini ziyaret eden kalabalıklara ve Çin parasında resminin yer almasına rağmen, bugün Çin Şi Huang'ın kilden askerleri ne kadar önemliyse, Maoculuk da o kadar önemli.

Okuma becerisinin ölüm cezası gerektiren bir suç sayılabildiği Pol Pot Kamboçyası dışında hiçbir modern toplum kendi kültürünü ve tarihini, Çin'in Kültür Devrimi'nde yağmaladığı kadar yağmalamadı. Bu tahribatın boyutları benzersiz olsa da ardında yatan dürtü öyle değildi. Bir rejimin iktidarı rızadan çok baskıya dayalıysa, o iktidarın meşruiyeti de geçmişini durmadan hırpalamayı, diğer bir deyişle tarihi, ideoloji ve gücün vasıtası kılmayı gerektirir. Tıpkı George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te anlattığı totaliter üst-devlette olduğu gibi Çin'de de tarih, gerek gördükçe "silinip yeniden yazılacak" bir palimpsest'ti.** Orwell'in başka bir yerde söz ettiği üzere tarih, bunun gibi her sistemde, "öğrenilecek değil, üretilecek bir şeydir".***

Tarih, geçmişten bu yana kurumlara saygınlık kazandırmaya, insanlarda bir kader hissi yaratmaya yarayan kullanışlı bir edebiyat türü olagelmıştır. Otoriter rejimler içinse tarih, varlıklarını kaçınılmaz ve makbul göstermeye, eylemlerini meşrulaştırmaya ve hasımlarını zayıflatmaya yarayan can alıcı bir gerekliliktir. Tarihçi J. H. Plumb'a göre "Savaşan otoriteler demek, savaşan geçmişler

---

* Carrie Gracie, "Qin Shi Huang: The ruthless emperor who burned books", *BBC Magazine*, 15 Ekim, 2012, erişim tarihi 22 Haziran 2020, <https://www.bbc.com/news/magazine-19922863>

** George Orwell, *1984* (New York: Signet, 1950), s. 40.

*** George Orwell, "The Prevention of Literature", *The Orwell Reader: Fiction, Essays, and Reportage* (San Diego, CA: Harcourt Brace Jovanovich, 1984), s. 371.

demektir”.* İşte totaliter rejimlerin tarihçilere özgürlük tanıması da, Donald Trump’ın 2016 seçimlerinde yapılan usulsüzlükleri yana yakıla inkâr ederek ortaya asılsız ve tamamen farklı bir hikâye sürmesi de, Mezoamerika’da on altıncı yüzyıl İspanyol istilacılarının Maya medeniyetine ait en kutsal ve kadim metinleri yok etmesi de bu nedenledir. Guatemala hükümetinin 1960-96 yılları arasında yaşanan iç savaşta Mayaları bir kez daha kültürel kıyımın hedefi haline getirmesi de yine aynı nedene dayanır. Bir araştırmaya göre, hükümet karşıtı unsurları desteklemek gibi bir günah işleyen –ve kültürel bilgi birikimini genç nesillere aktarmaktan sorumlu olan– Maya büyükleri, “halkın geçmişle bağıni koparmak amacıyla, eşi benzeri görülmemiş bir zulümle katledildiler”.**

“Ölen her ihtiyar, yanan bir kütüphanedir,” derler. Sansürün gerçekten de en tiksindirici türlerinden biri, bir kültüre kendi bütünlüğünü ve kolektif hafızasını sağlayan insanların ve metinlerin yok edilmesidir. Öte yandan, Yahudi soykırımının inkârını suç sayan Batı’daki birçok yasanın da ortaya koyduğu gibi, geçmiş bazen zorla hakikatin hizmetine de sokulabilir. Bu tür yasaların amacı (başka birçok şeyin yanı sıra), Yahudilerin Hıristiyan uluslardan para gasp etmek adına soykırım mitini kullandığı yönündeki kötücül iddiaların önünü kesmektir. Yasa koyucular Yahudi soykırımının gerçekten işlendiğini savunarak, çok çirkin bir nefret söylemini ve bu söylemin beslediği korkunç aşırıcılığı engellemeyi umarlar. Bunun ne gibi bir mahzuru olabilir ki? Görünen

* J. H. Plumb, *The Death of the Past* (Middlesex: Pelican, 1969), s. 34.

** *Guatemala: Memory of Silence/Tzinil Na Tabal: Report of the Commission for Historical Clarification –Conclusions and Recommendations* (Washington, 1999), s. 29-30, <https://assets.documentcloud.org/documents/357870/guatemala-memory-of-silence-the-commission-for.pdf>; Antoon de Baets, *Censorship of Historical Thought: A World Guide, 1945–2000* (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 2002), s. 29, alıntı için bkz. Comité pro Justicia y Paz de Guatemala, *Human Rights in Guatemala* (Cenevre, 1984), s. 18.

o ki epeyce mahzuru var, çünkü bu tür iyi niyetli bir sansür bile ifade ve sorgulama özgürlüğüyle ya da –en azından ABD ve Kanada hukuku bağlamında– adil yargılamayla her zaman kolayca bağdaşmayabiliyor.

1985'te Ernst Zündel adlı kişi Kanada'da *Altı Milyon İnsan Gerçekten Öldü Mü?* başlıklı bir broşür dağıtmaktan yargılandı. Broşürde Yahudi soykırımının Siyonist bir aldatmaca olduğu iddia ediliyordu. Kanada'da Yahudi soykırımını inkârına karşı yasalar yoktu ve Zündel “kamu yararını incitme ve zarar vermeye” yol açan yalan haberler yayınlamaya ilişkin bir yasa çerçevesinde yargılanacaktı. Zündel mahkemeye her gün İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ yazılı bir kaskla geldi. İddia makamının suçun sabitliğini ispatlama görevini sekteye uğratmak istemeyen mahkeme heyeti, Yahudi soykırımının sahiden gerçekleştiğinin kanıtlanmasını istedi ve soykırımın gerçekleşmediğine dair mukabil delillerin sunulmasına izin verdi; bu tam da Zündel'in umduğu şeydi. Sirki andıran uzatmalı duruşma sürecinde Zündel ve “uzmanları”, broşürde yer alan iftiraların aynısını, Zündel'in o güne dek elde edemediği kadar büyük ve meşru bir platformda savunmaya devam ettiler. Gazeteler BİLİRKİŞİYE GÖRE AUSCHWITZ'DE KADINLAR DANS EDİP YEMEK YEDİLER gibi manşetler attı.* Zündel nihayetinde suçlu bulunduysa da karar temyiz mahkemesinde bozuldu; bozulmasının nedeni, ölüm kamplarına delil diye sunulan bir belgeselin, duyuma dayalı delil olarak görülüp reddedilmesine dayanıyordu kısmen.

Zündel 1988'de yeniden yargılanıp mahkûm edildi ama bu defa temyizde öncekinden de büyük zafer elde etti. Kanada Yüksek Mahkemesi, yalan haber yaymaya karşı çıkarılan yasanın ifade özgürlüğünü anayasaya aykırı biçimde kısıtladığı hükmüne vardı.

---

* Robert A. Kahn, *Holocaust Denial and the Law, A Comparative Study* (New York: Palgrave Macmillan, 2004), s. 57.

Buna göre yasanın tanımladığı muğlak yasaklar totaliter sonuçlar doğurabilirdi çünkü “hâlihazırda kabul görmüş ‘hakikatler’le bağdaşmayan hemen her ifadenin” kovuşturulmasına zemin hazırlayabilir, “geniş kitlelerce benimsenmeyen görüşlerin kovuşturmaya uğraması”na kapı aralayabilirdi. Mahkemeye göre tarihi, kabul edilebilir türden tek bir anlatının içine kısırmak, Nazilerin ve Komünist rejimlerin hatalarının yanı sıra bir zamanlar okullarda hakikatmiş gibi öğretilen Kanada Yerlileri ile Afrikalı Amerikalılara ilişkin ırkçı hakaretlerin de tekrarlanmasına yol açabilirdi.* Kanada hukuk sistemi sonuçta hakikati korumak uğruna, Zündel’in yalan yaymayı içeren ifade özgürlüğünü korumuştur. Zündel’in başı dertten kurtulmuş değildir (sonradan Kanada’dan sınır dışı edildi ve Almanya’da kin ve düşmanlığa tahrikten hapse atıldı) ama ifade özgürlüğüne dair idealler ile sözlerin yol açabileceği zararları önleme isteği arasındaki süregelen gerilim varlığını korudu.

Başkalarını susturma dürtüsünün geçmişi, konuşma dürtüsü kadar gerilere uzanır çünkü konuşmanın –kelimelerin, imgelelerin, bizzat söyleme tarzının– bir gücü vardır. Birçok insan dünyanın kelimelerle yaratıldığına ve yine kelimelerle yıkılabileceğine inanır. Konuşma, insanların aklını, kalbini etkiler, eylemlerine yön verir. Hatta birçok açıdan eylemin ta kendisidir. Fikir ayrılığı rahatsızlık yaratır, normları sarsanlar da bunu genelde sevimsiz yollarla yaparlar. İnançlarımızı sorgulamaya iten karşıt görüşlere ancak ciddi bir soğukkanlılık göstererek tahammül edebiliriz, nitekim çoğumuz muhalif sesleri bastırmaya eğilimliyizdir. Yönetici merciler söz konusu olduğunda ise statükoya meydan okuyan ifadelere tahammül göstermek bir anlamda onları onaylamaktır ve bu da iktidarlarına temel oluşturan mitleri baltalar. Bu tür ifadeler cezasız bırakıldığında, arkasından yenileri gelebilir ve toplumsal istikrar tehlikeye girebilir. İfade özgürlüğünün el üstünde tutul-

---

* R. v. Zündel, 2 SCR 731 (1992).

duğu ülkelerde bile bizler, sansürden vazgeçmenin beraberinde, amme yararı karşılığında ödenecek makul bir bedel olarak, ihtilafi sineye çekme zorunluğunu da getirdiğini sıkça unuturuz. Hoşgörürü risklidir. İnsanları sindirmek ise mantıklıdır ve tarih boyunca düstur olarak benimsenmiştir.

Bu konudaki yaman çelişkiye gelince; sansür bir yandan doğal haklarımızı ihlal ederken bir yandan da geçmişten bu yana bireylerin, özellikle de diktatörlerin zihninde, toplumsal gerçekliğe nüfuz etmiş bir unsur olarak yer almıştır. ABD Yüksek Mahkemesi, yerinde bir yaklaşımla “ihtilafı zor kullanarak ortadan kaldırmaya kalkışanların çok geçmeden işi muhalifleri yok etme raddesine vardırtdıklarını” teslim etse de bu durum, yine aynı mahkemeyi, özellikle de hayali ya da gerçek düşmanlarla çatışırken, zaman zaman baskılara cevaz vermekten alıkoymamıştır. Öte yandan pek çok Batılı, ifade özgürlüğünün çetin, bazen de kıran kırana tartışmaları teşvik etmeyi amaçladığı konusunda hemfikir olsa da rahatsız edici ifadelerden korunabilmek için “güvenli alanlar” aramayı da ihmal etmeyiz. Bir yandan başkalarının sesini bastırırken, öte yandan kendimizi ortaya koymaya, kürsüye çıkıp bas bas bağırma can atarız. İşte bu çözümsüz bir çelişkidir.

Peki, sansür nedir? Terimin tanımı çok, tanım üstüne uzlaşa ise azdır. Sansürle uğraşanlar da sansür uyguladıklarını kabul etmeye pek yanaşmazlar. Napolyon sansür konusunu bile sansürlemişti, Sovyetler Birliği ifade özgürlüğünü garantilediği iddiasındaydı, Facebook ise her yıl milyonlarca gönderiyi kaldırıp silerken, bir ifade özgürlüğü mecrası olduğunu hararetle savunur. Sansür terimi Latincedeki *censeo* ya da *censere* –yargılamak, belirlemek ya da değerlendirmek– kelimesinden gelir ki bu da tanıma ulaşmak için gayet iyi bir çıkış noktası sağlayabilir. Sansür genelde ifade özgürlüğünü önlemek, engellemek ya da cezalandırmak amacıyla zor

---

* Batı Virginia Eyaleti Eğitim Kurulu / Barnette, 319 A.B.D 624 (1943).

kullanmaktan geçer. Zor kullanımı da devletin kendi vatandaşlarının konuşma özgürlüğünü zapt altına alma girişimleri olarak kendini gösterir çoğunlukla: Bir yanda –hâkim, polis memuru, posta müfettişi vb. gibi– yasalar kapsamında yaptırım uygulayan bir uygulayıcı vardır, diğer yandaysa bu yaptırıma boyun eğmek zorunda olan kişi ya da gruplar.

Bu dinamikler doğrultusunda, sansürün hedef tahtasına konulanlar genelde otoritenin gücü karşısında savunmasız kalan –siyasi muhalifler, radikaller, dini muhalifler, sanatçılar, her şeye burnunu sokan basın çalışanları gibi– aykırı insanlardır. Elinizdeki kitapta önemli bir yer işgal eden süreç şudur: İfade özgürlüğünün korunmaya alınması hemen her zaman, yönetici sınıfların zararı pahasına, güçsüzlere yarar sağlamıştır. Ne var ki yakın dönemde yaşanan gelişmeler bu iki taraflı çekişmeyi karmaşıklaştırdı. İnternet ve sosyal medya platformu suretindeki devlet dışı aktörler, ifade özgürlüğü üzerinde en baskıcı yönetimlerin bile hayal edemeyeceği sınırsız bir baskı kurdular. Bu aktörler pek çok durumda yalnız kendi çıkarlarını gözetir, oysa onlar hesabına çalışanların kimlere söz hakkı tanınacağına dair aldığı kararlar bazen sınırların da ötesine taşabilir. Sıradan yurttaş kendi başkanını, başka ülkelere liderlerini, hatta Sahraaltı Afrikası'nda yaşayan esnafı susturabilme gücüne daha önce hiç erişmemişti. Üstelik sansür bugüne dek hep bilinçli varlıkların başının altından çıkmışken, çevrimiçi baskılama genel işleyişi pek bilinmeyen algoritmalar tarafından gerçekleştiriliyor çoğunlukla. Milyarlarca çevrimiçi gönderiden her birinin, hedefli reklam vasıtası olarak taşıdığı dalgalanan değer göz önüne alınırsa, sansür kararlarının da hiç olmadığı kadar parayla ilişkili olduğu görülebilir.

İnternet şirketlerinin küresel ifade özgürlüğünde söz sahibi olmaya başlamasının yanı sıra bizzat sansüre yönelik bakış da genel anlamda değişikliğe uğradı. Sansür eskiden sağ görüşlü pek çok

kişinin kötü saydığı, Mao ya da Joseph McCarthy gibilerin toplum yararını gözetmeyerek karıştıkları bir tür yetki suiistimali olarak görülüyordu. Şimdi ise birçok sol görüşlü kişi pornografiye, cinsiyetçiliğe, ırkçı söyleme, nefret söylemine, saldırgan söyleme, yalan haberlere, zenginlerin ve sanayi sektörünün aşırılıklarına karşı sansür uygulanması için çareyi devlete başvurmakta buluyor. Harvard profesörü Henry Louis Gates Jr., solun “kendilerini iktidarla ve onun kurumlarıyla kurdukları muhalif ilişkiler üzerinden tanımlayan altmışlarda faaliyet göstermiş aktivist yoldaşları” tarafından böyle bir gündemin dayatılabileceğini hayal etmekte zorlandığını söylüyor. Bugün, diyor, “amaç iktidara direnmek değil, onun desteğini kazanmak”.^{*} Sansür uygulaması istenen tek merci devlet de değil. 2020 Haziranı başında çok sayıda Facebook çalışanı Donald Trump’ın kışkırtıcı gönderilerini kaldırmadığı için şirket CEO’su Mark Zuckerberg’e isyan etti.”

Kurumların kamu yararına sansür uygulayacağı yönündeki bu yersiz güven, fildişi kulenin daha gizide köşelerinde ortaya çıkan “Abartacak ne var?” bakış açısından da destek gördü. Michel Foucault’nun çalışmalarıyla başlayıp bir dizi akademisyenle devam eden anlayışa göre sansür yalnız otorite tarafından dayatılan bir şey değildir; bunun ötesinde gündelik yaşamın, iletişimin ve düşünce oluşumunun baskılayıcı güç dinamiklerine de işlemiştir. Bu dinamiklere Frederick Schauer’in “bazı söylemlerin, başka söy-

---

* Henry Louis Gates, Jr., Anthony P. Griffin, Donald E. Lively, Nadine Strossen, Robert C. Post, William B. Rubenstein, *Speaking of Race, Speaking of Sex: Hate Speech, Civil Rights, and Civil Liberties* (New York: NYU Press, 1994), s. 42.

** Elizabeth Dwoskin ve Nitasha Tiku, “Facebook employees said they were ‘caught in an abusive relationship’ with Trump as internal debates raged”, *Washington Post*, 5 Haziran 2020, <https://www.washingtonpost.com/technology/2020/06/05/facebook-zuckerberg-trump/>

lemleri yerinden ederek marjinalleştirmesi” dediği şey ile Ruth Gavison’ın “bizzat konuşanların ve çeşitli piyasa araçlarının kendi kendilerine uyguladığı kısıtlamalar [ve] kabul edilmezlik normlarının toplumca tatbiki”^{***} diye tanımladığı olgular da dahildir. Geriye de fazla bir şey kalmaz. Rae Langton bu akademik bakışı alaycı bir şekilde şöyle özetler:

Söylediğiniz hiçbir şey özgürce söylenmemiştir. Söylemek istediğiniz her ne ise, siz daha ağzınızı açmadan susturulur... Kültür, söylem, hatta dilin kendisi, tehdit ve emirleriyle tepenize dikilir... Görünmez bir kafesin içinde tutsaksınızdır, görünmez bağlarla ağzınızı bağlıdır ve tek bir şey söylemenize izin verilir, gerisi engellenir... Kendi istediğinizi söylediğiniz fikrinin kendisi bir şakadan ibarettir. Sonuçta kendim dediğiniz şey nedir ki? ... Sansür her yerdedir.”^{****}

Bu bakış açısı ikna edici olsa da sansürcü iktidarın farklı uygulamaları arasındaki önemli bazı ayrımları gözden kaçırıyor; mesela, hapisane hücresinin soğuk betonuna karşılık piyasa güçleri gibi. Kurumların uyguladığı sansür, yaşamın dokusuna işlemiş kısıtlamalardan farksız görüldüğü takdirde, yani Michael Holquist’in deyişiyle, sansürün lehinde ya da aleyhinde olmak “kimsenin sahip olmadığı bir özgürlüğü benimsemekse”^{****} ve sansür Robert

---

* Frederick Schauer, “The Ontology of Censorship”, *Censorship and Silencing: Practices of Cultural Regulation* içinde, haz. Robert C. Post (Los Angeles: Getty Research Institute, 1998), s. 147.

** Ruth Gavison, “Incitement and the Limits of the Law”, *Censorship and Silencing* içinde, s. 43-44.

*** Rae Langton, “Subordination, Silence, and Pornography’s Authority”, *Censorship and Silencing* içinde, s. 261.

**** Michael Holquist, “Corrupt Originals: The Paradox of Censorship”, *PMLA* 109 (1994), s. 14-25.

Post'un ifadesiyle "istisnadan ziyade kaideyse" o zaman kurumlar tarafından uygulanan baskı da normalleştirilmiş olur. Bu da şimdilerde bunca insanın, başkalarının sakıncalı konuşmalarının ya da "baskılayıcı" davranışlarının devlet tarafından yasaklanmasını sağlamaya neden bu kadar hevesli olduğunu açıklayabilir. Devlet sansürçüden ziyade gözetçi ya da sansürçülerin sansürçüsü olarak görülmektedir.

Bu akademik yaklaşım, etrafımızı kuşatan güç dinamiklerine ayrıntılı bir perspektif kazandırabilir. Irkçı nefret söyleminin ya da toplumsal baskı karşısında başvurulmuş otosansürden ötürü telaffuz edilmeden kalan söz selinin yol açabileceği acılar elbette ki sorgulanamaz. Ne var ki ben, devletin ifade özgürlüğüne getireceği kısıtların ya da (Tanrı muhafaza) Bay Zuckerberg'in bizi bu tür toplumsal illetlerden koruyabileceğine ikna olmuş değilim. Nitekim bu kitabın kilit noktalarından biri de sansürün işlemediği fikridir. İfade edilmesi engellenen sözlere can veren fikirler dolaşımında kalmayı sürdürür ve günün birinde tam da yasaklandıkları için daha etkili hale gelebilir. Tarihçi Will Durant'ın ilk imparatorun onaydan geçmemiş metinleri yok edişine ilişkin çıkarımı, çoğu sansür teşebbüsü için de geçerlidir: "Yapılanların tek kalıcı sonucu, yasaklı literatüre bir kutsallık havası kazandırmak oldu."** Sansürün iç karartan sicili ve neden olduğu muazzam acılar göz önüne alınırsa, gündelik güç eşitsizliklerinin yol açtığı zararlarla mücadele etmek için pek de yeterli bir araç olmadığı söylenebilir. Yine de bu durum birçok devleti ve sosyal medya platformunu bu yönde adım atmaktan alıkoymadı. Ortaya çıkan sonuçlar ise henüz tartışmalı. Nefret söylemini engelleme çabaları birçok durumda, tıpkı yalan haber yaymaya karşı çıkarılan yasalar gibi, meşru karşı görüşleri bastırmakta kullanıldı.

* Robert C. Post, "Censorship and Silencing", *Censorship and Silencing*, s. 1-12.

** Durant, *The Story of Civilization*, s. 697.